

Vapaa sivistystyö

Det fria bildningsarbetet

Vapaa sivistystyö tavoittaa vuosittain miljoona ihmistä. Heistä suuri osa on aikuisia, jotka eivät ole muun koulutuksen piirissä. Vapaan sivistystyön oppilaitokset voisivat siten olla avainasemassa kansalaisten ihmisoikeuskasvatuksen vahvistamisessa. Tällä hetkellä ihmisoikeuskasvatus on kuitenkin näiden oppilaitosten työntekijöille etäinen ja abstrakti asia ja sekoittuu helposti mm. kansainvälisyys- tai monikulttuurisuuskasvatukseen.

Det fria bildningsarbetet når ut till en miljon människor varje år. En stor del av dem är vuxna som inte deltar i någon annan utbildning. Läroanstalterna inom det fria bildningsarbetet skulle därmed kunna axla en nyckelroll när det gäller att stärka människorättsfostran bland allmänheten. Just nu är människorättsfostran dock främmande och abstrakt för de anställda vid läroanstalterna, och den förväxlas lätt med bland annat fostran till internationalism och med mångkulturell fostran.

VAPAA SIVISTYSTYÖ jäsenyyksi osaksi aikuiskoulutuksen kenttää. Oppilaitosmuotoja on viisi: kansalaisopisto (189 oppilaitosta), kansanopisto (89), opintokeskus (11), kesäyliopisto (20) ja liikunnan koulutuskeskus (14). Koulutus on pääosin tutkintoon johtamatonta, omaehtoista sivistystyötä. Oppilaitokset saavat koulutuksen järjestämiskustannuksiin valtionosuutta 57-65 prosenttia, lopun maksavat ylläpitäjät (mm. kunnat) ja opiskelijat.

Vapaan sivistystyön toimintaa ohjaa laki vapaasta sivistystyöstä (1998/632). Oppilaitosmuotojen erot perustuvat niiden laissa määriteltyn tehtävään sekä kohderyhmiin, ylläpitäjärakenteeseen ja opintojen osa- tai kokoaikaisuuteen.

Koulutus toteutetaan paikallisten opetussuunnitelmien pohjalta ylläpitäjän tai opiskelijoiden tarpeista käsin. Valtakunnallisten opetussuunnitelmien käytölle ei ole lakisääteisiä perusteita, mutta oppilaitokset voivat hyödyn-

DET FRIA BILDNINGSSARBETET är ett inslag i den utbildning som riktar sig till vuxna. Det finns fem olika slag av läroanstalter: medborgarinstitut (189 läroanstalter), folkhögskolor (89), studiecentraler (11), sommaruniversitet (20) och idrottsutbildningscenter (14). Till övervägande del är det fråga om frivilligt bildningsarbete som inte leder till en examen. Kostnaderna för utbildningen täcks av staten till 57-65 %. För återstoden står huvudmännen (bl.a. kommuner och olika organisationer) och de studerande själva.

Riktlinjerna för det fria bildningsarbetet dras upp i lagen om fritt bildningsarbete (632/1998). Skillnaderna mellan läroanstaltsformerna beror på deras lagstadgade uppgift, målgrupperna och huvudmannastrukturen. Om studierna sker på hel- eller deltid spelar också in.

Utbildningen genomförs på basis av lokala läroplaner som utgår från huvudmannens eller de studerandes behov. Det finns inga lagfästa

tää niitä niin halutessaan esimerkiksi maahanmuuttajien kotoutuskoulutuksessa.

Tätä selvitystä varten toteutettuun verkkokyselyyn vastasivat 90 oppilaitoksen (N=323) ja kolmen kansalaisjärjestön edustajat. Suurimmat vastaajaryhmät olivat kansalaisopistot ja kansanopistot.

Vastausten mukaan useat vapaan sivistystyön oppilaitokset järjestävät opetusta ihmisoikeuksista, mutta se ei ole vakiintunut koko vapaan sivistystyön opetuksessa. Opetus on monen muotoista ja sen sisällöt voivat liittyä tiettyihin oikeuksiin (esim. lapsen oikeudet) tai ihmisoikeuksien kannalta relevantteihin tai ihmisoikeuksia sivuaviin aiheisiin (mm. kestävä kehityksen tematiikka).

Opetuksen puitteissa käsitellään myös keskeisiä ihmisoikeusperiaatteita ja -arvoja, kuten suvaitsevaisuus, tasa-arvo, syrjimättömyys ja yhdenvertaisuus. Ihmisoikeuskasvatus keskittyy kuitenkin usein ”erityisryhmien” oikeuksiin ja on myös suunnattu tietyille ryhmille kuten maahanmuuttajille tai vammaisille.

Yli puolet vastanneista kertoi, että ihmisoikeudet ja/tai niiden keskeiset periaatteet on kirjattu oppilaitoksen tai sen ylläpitäjän (esim. kunnan tai järjestön) toimintaa ohjaaviin asiakirjoihin. Ne näkyvät monin tavoin oppilaitosten toimintamalleissa ja arjen käytänteissä.

Yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden toteutumiseen kiinnitetään huomiota niin koulutukseen pääsyssä (esim. opinnot ovat kaikille avoimia, hinnaltaan edullisia ja tietyille ryhmille maksuttomia ja usein tarjolla lähellä kotia), koulutuksen fyysisessä toimintaympäristössä (mm. esteettömyydestä huolehtiminen) kuin henkilöstön toiminnassa.

Monet vastaajat totesivat, että ihmisoikeuskasvatus sopii hyvin vapaan sivistystyön profiiliin, (humanistisiin) arvoihin ja perustehtäviin. Ihmisoikeuksien kytkemistä osaksi opintotarjontaa tai oppilaitosten toimintatapoja estävät ja hidastavat vastausten mukaan kuitenkin mm. resurssien ja osaamisen rajallisuus.

Ihmisoikeuskoulutusta ei myöskään pidetä opetussisältönä vetovoimaisena tai laajoja kan-

grunder för att använda riksomfattande läroplaner, men läroanstalterna kan utnyttja sådana om de så vill, t.ex. vid integrationsutbildning för invandrare.

Sammanlagt 90 läroanstalter (N=323) och tre frivilligorganisationer besvarade den nätenkät som den här utredningen baserar sig på. Medborgarinstitutet och folkhögskolorna var bäst företrädda bland respondenterna.

Av svaren framkommer det att många läroanstalter ordnar undervisning om mänskliga rättigheter, men den är inte ett vedertaget inslag i allt fritt bildningsarbete. Undervisningen är mångformig och dess innehåll kan anknyta till vissa rättigheter (exempelvis barnets rättigheter) eller till frågor som är relevanta för de mänskliga rättigheterna eller tangerar dem (bl.a. temat hållbar utveckling).

Centrala människorättsprinciper och människorättsvärderingar såsom tolerans, jämställdhet, icke-diskriminering och likabehandling behandlas också i undervisningen. Det förekommer ändå ofta att människorättsfostran koncentrerar sig på ”specialgruppers” rättigheter och riktas till vissa grupper, t.ex. invandrare eller personer med funktionsnedsättning.

Mer än hälften av respondenterna berättade att de mänskliga rättigheterna och/eller de centrala människorättsprinciperna har skrivits in i de dokument som styr läroanstaltens eller huvudmannens verksamhet. De avspeglar sig på många sätt i läroanstalternas verksamhetsmodeller och i daglig praxis.

Likabehandling och icke-diskriminering betonas när det gäller tillträdet till utbildning (exempel: studierna är öppna för alla, priset för dem är förmånligt och för vissa grupper är de avgiftsfria, ofta tillhandahålls de dessutom nära hemmet). Detsamma gäller den fysiska verksamhetsmiljön (bl.a. betonas tillgängligheten) och det sätt som personalen fungerar på.

Många respondenter konstaterade att människorättsfostran passar bra in i det fria bildningsarbetets profil med humanistiska värderingar och i den grundläggande bildningsuppbyggnaden. Att sammankopplandet av de

salaispiirejä kiinnostavana. Tämä on kriittinen kysymys erityisesti kansalaisopistoissa, joiden opinto-ohjelman kokoonpano perustuu kysyntään. Monen vastaajan mielestä ainoa ratkaisu onkin nivoa ihmisoikeuskoulutus osaksi muita oppiaineita ja/tai opintokokonaisuuksia.

Ihmisoikeuskasvatus on monille oppilaitosten työntekijöille etäinen ja abstrakti asia. Se sekoittuu helposti mm. kansainvälisyys- tai monikulttuurisuuskasvatukseen. Oppilaitosten henkilökunnan osaaminen ihmisoikeuksien alueella on melko vähäistä.

Myös oman toiminnan tarkastelu ihmisoikeuksien toteuttamisen näkökulmasta on monille vapaan sivistystyön tekijöille vierasta. Yhdenvertaisuus ja syrjimättömyyskään eivät aina jäsenny tietoisina toimenpiteinä, vaan ne koetaan itsestään selvinä, sisäänrakennettuina periaatteina, jotka toteutuvat toiminnassa itsestään.

Vapaan sivistystyön opinnot tavoittavat vuosittain miljoona ihmistä. Heistä suuri osa on aikuisia, jotka eivät ole muun koulutuksen piirissä. Vapaan sivistystyön oppilaitokset voisivat siten olla avainasemassa kansalaisten ihmisoikeuskasvatuksen vahvistamisessa. Tämän toteuttamiseen tarvitaan oppilaitosten johdon ja työntekijöiden motivointia sekä runsaasti oppilaitosten työyhteisöjen sisäistä kehittämistyötä, henkilöstön täydennyskoulutusta, oppimismenetelmien ja -materiaalien kehittämistä ja opetushallinnon tukea.

mänskliga rättigheterna med studieutbudet och med läroanstalternas verksamhetssätt stoppas upp och fördröjs beror enligt svaren bl.a. på att resurserna och kompetensen är begränsade.

Det anses inte heller att människorättsutbildningen attraherar och intresserar stora skaror av medborgare. Det här är en angelägen fråga särskilt för medborgarinstitutet, vars studieprogram sammanställs utgående från efterfrågan. Många respondenter anser att den enda lösningen är att baka in människorättsutbildningen i andra läroämnen och/eller studiehelheter.

Människorättsfostran är främmande och abstrakt för många anställda vid läroanstalterna. Den förväxlas lätt med bl.a. fostran till internationalism eller med mångkulturell fostran. Personalens kompetens inom människorättsområdet är inte särskilt stor.

För många aktörer inom det fria bildningsarbetet är det också främmande att skärskåda den egna verksamheten ur människorättsperspektiv. Inte ens likabehandling och icke-diskriminering ter sig alltid som medvetna och genomtänkta åtgärder, i stället uppfattas de som självklara inbyggda principer som förverkligas i verksamheten av egen kraft.

Det fria bildningsarbetet når ut till en miljon människor varje år. En stor del av dem är vuxna som inte deltar i någon annan utbildning. Läroanstalterna inom sektorn skulle därför kunna axla en nyckelroll när det gäller att stärka människorättsfostran bland allmänheten. För att det här skall bli verklighet behöver läroanstalternas ledning och personal motiveras. Det behövs också rikligt med internt utvecklingsarbete inom läroanstalternas arbetsenheter, fortbildning för personalen, utveckling av inlärningsmetoder och läromedel samt stöd från utbildningsförvaltningens sida.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

1. Vapaasta sivistystyöstä aikuisten ihmisoikeuskasvattaja

Vapaa sivistystyö tavoittaa merkittävän määrän sellaisia aikuisia, jotka eivät ole aikaisemmissa opinnoissaan olleet tekemisissä ihmisoikeuskasvatuksen kanssa tai pääse siitä osallisiksi muilla tavoin. Eduskunnan tulee lisätä ihmisoikeudet vapaan sivistystyön lain tar koituspykälään yhteiskunnan eheyden, tasa-arvon ja aktiivisen kansalaisuuden rinnalle. Ihmisoikeuskasvatus tulee ottaa osaksi yliopistojen tuottamia aikuispedagogisia opintoja.

2. Ihmisoikeuserustaisuudesta tietoinen osa vapaan sivistystyön oppilaitosten toimintaa

Vapaan sivistystyön järjestöjen ja oppilaitosten tulee ottaa ihmisoikeudet osaksi strategiatyötään. Oppilaitosten työyhteisöjen tulee määritellä ihmisoikeuksien paikka ja merkitys oppilaitosten toiminnassa ja kehittää oma leimaisia ratkaisuja ihmisoikeuksien toteuttamiseen. Samalla ne kirkastavat ihmisoikeuksiin liittyvien periaatteiden ja vapaan sivistystyön arvojen välistä suhdetta. Ihmisoikeuskasvatuksen kiinnostavuutta tulee lisätä oppilaitosten toimintaympäristöön ja eri osallistujaryhmille sopivilla tavoilla.

3. Ihmisoikeuskasvatus sisällöksi täydennyskoulutukseen ja kehittämishankkeisiin

Opetushallinnon tulee tukea oppilaitoksissa tehtävää kehittämistyötä täydennyskoulutuksella ja kehittämishankkeilla. Opetushenkilöstölle ja oppilaitosjohdolle suunnattua täy-

ÄTGÄRDSFÖRSLAG

1. Det fria bildningsarbetet bör ha hand om människorättsfostran för vuxna

Det fria bildningsarbetet når ett stort antal vuxna som inte har haft att göra med människorättsfostran i sina tidigare studier eller som inte på annat sätt blir delaktiga av den. Riksdagen bör ändra den paragraf i lagen om fritt bildningsarbete som handlar om verksamhetens syfte, så att de mänskliga rättigheterna skrivs in som ett syfte jämsides med sammanhållningen och jämlikheten i samhället samt ett aktivt medborgarskap. Människorättsfostran bör vara ett element i de studier i vuxenpedagogik som universitetet producerar.

2. Det människorättsbaserade förhållningssättet bör bli en medveten del av verksamheten

De organisationer och läroanstalter som ägnar sig åt fritt bildningsarbete bör anamma de mänskliga rättigheterna som ett led i sitt strategiarbete. Arbetsenheterna vid läroanstalterna bör definiera de mänskliga rättigheternas ställning och betydelse inom läroanstalternas verksamhet, och de bör också ta fram lösningar som handlar om att tillgodose de mänskliga rättigheterna. På samma gång förtydligas förhållandet mellan principerna för de mänskliga rättigheterna och värderingarna inom det fria bildningsarbetet. Människorättsfostran bör göras mer intressant på olika sätt som passar deltagargrupperna och smälter in i läroanstalternas verksamhetsmiljö.

dennyskoulutusta ihmisoikeuksista ja ihmisoikeuskasvatuksesta tulee lisätä. Ihmisoikeuksien opetusta tulee kehittää sekä omina koulutuskokonaisuuksinaan että muun koulutustarjonnan läpäisevänä sisältönä omaehtoisen aikuiskoulutuksen tarpeisiin.

4. Verkostoitumisesta ja kumppanuuksista uutta voimaa

Vapaan sivistystyön (ja muiden koulutusmuotojen) ihmisoikeuskasvatuksen kehittämistä kiinnostuneiden toimijoiden tulee vahvistaa keskinäistä verkostoitumistaan ja hakea aiempaa rohkeammin kumppanuuksia muiden tahojen kanssa.

5. Ihmisoikeuskasvatuksen infopankki

Eri koulutusalojen ja opetushallinnon tulee koota ihmisoikeuskasvatuksen infopankki, johon kerätään alueeseen liittyviä hyviä käytänteitä, oppimismenetelmällistä tietoa, materiaaleja sekä tietoa ihmisoikeuksiin ja ihmisoikeuskasvatukseen liittyvistä tapahtumista ja koulutuksista. Materiaaleissa ja oppimismenetelmissä tulee ottaa huomioon myös aikuisoppijan näkökulma ja tarpeet. Infopankin kokoamisessa tulee tehdä myös kansainvälistä yhteistyötä.

3. Människorättsfostran bör ingå i fortbildning och utvecklingsprojekt

Utbildningsförvaltningen bör stödja utvecklingsarbetet vid läroanstalterna genom fortbildning och utvecklingsprojekt. Det bör ordnas mer fortbildning om de mänskliga rättigheterna och människorättsfostran för undervisningspersonalen och för läroanstalternas ledning. Undervisningen om mänskliga rättigheter bör utvecklas dels i form av särskilda utbildningshelheter, dels i form av innehåll som genomsyrar allt det övriga utbildningsutbudet och svarar på den frivilliga vuxenutbildningens behov.

4. Nätverkande och partnerskap ger ny kraft

De aktörer som är intresserade av att utveckla människorättsfostran inom det fria bildningsarbetet (och inom andra utbildningsformer) bör stärka sitt inbördes nätverkande och djärvare än förr ingå partnerskap med andra.

5. Infobank om människorättsfostran

Olika utbildningsområden och utbildningsförvaltningen bör sammanställa en infobank om människorättsfostran där bästa praxis som är relaterad till området samlas, liksom också fakta om inlärningsmetoder, material och information om evenemang och utbildningar med anknytning till de mänskliga rättigheterna och människorättsfostran. I materialen och inlärningsmetoderna bör hänsyn tas också till vuxna studerandes perspektiv och behov. Internationellt samarbete behövs när infobanken sammanställs.